

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2019.28.25>

Izabela WRONA-MERYK

<http://orcid.org/0000-0003-3127-3864>

dr, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

e-mail: i.wrona-meryk@ujd.edu.pl

Warunki socjalne nauczycieli częstochowskich szkół zawodowych w latach 1945–1989. Zarys problematyki

Słowa kluczowe: szkolnictwo zawodowe, nauczyciel. Częstochowa, okres powojenny, Polska Rzeczpospolita Ludowa.

Po II wojnie światowej do pracy w szkolnictwie zawodowym zgłosiła się tylko część kadry. Oferowane stawki były zbyt niskie i nie zachęcały do podejmowania zatrudnienia. Część nauczycieli, posiadająca wyższe kwalifikacje, szukała bardziej intratnej pracy. W tej sytuacji, obawiając się znacznych braków w kadrze, Inspektor Szkolny w Częstochowie wzywał wszystkich nauczycieli zdolnych do podjęcia pracy do jak najszybszego zgłaszania się i obejmowania wskazanych im miejsc. Tym, którzy nie dostosują się do powyższego apelu, zagrożono odebraniem nabytych praw służbowych¹. Należy podkreślić, iż warunki po wojnie w środowisku nauczycielskim były trudne. Niepewność jutra wzma- gało postępowanie władz socjalistycznych, trudności mieszkaniowe, finansowe i złe warunki pracy (zniszczone budynki szkolne, brak podręczników, pomocy naukowych i dydaktycznych). Próbując łagodzić niełatwą sytuację w środowisku nauczycielskim, władze szkolne od września 1944 roku wypłacały pensje i za- liczki, mając nadzieję na to, że oferowane stawki zachęcą pedagogów do powrotu

¹ Rejestracją nauczycieli oraz pracowników działu oświaty od 10 lutego 1945 roku zarządzeniem Starosty Grodzkiego zajął się Wydział Oświaty i Kultury przy ul. Dąbrowskiego 7 w Częstochowie. *Rejestracja nauczycieli*, „Głos Narodu” 1945, nr 3, s. 3; *Organizacja szkolnictwa w Częstochowie*, „Głos Narodu” 1945, nr 3, s. 3.

na stanowiska. Otrzymywane kwoty jednak były zbyt niskie w stosunku do potrzeb życiowych (we wrześniu 1944 roku władze szkolne wypłaciły nauczycielom w formie zaliczki podwójną pensję z 1939 roku – w wysokości od 250 do 900 złotych)². W lutym 1945 roku płace kadry szkolnej mieściły się w granicach od 500 do 1000 złotych³.

Decyzją Rady Ministrów 24 maja 1945 roku przywrócony został nauczycielom automatyczny awans o jedną grupę uposażeniową wyżej. Przyznano także stały dodatek do pensji w wysokości 300 złotych. Ustalono, że nauczyciele w miarę możliwości będą otrzymywali zwiększone i zagwarantowane przydziały żywnościowe, co nie miało odzwierciedlenia w rzeczywistości i potęgowało tylko rozgoryczenie. W obronie nauczycielstwa występowały Oddziały ZNP, dopominając się wypłaty zaległych poborów, pełnej realizacji kart żywnościowych, przydziałów odzieży, mebli i pościeli⁴. Sprawa krytycznego położenia nauczycieli poruszana była również podczas zjazdów oświatowych, w tym 11 listopada 1945 roku na Nadzwyczajnym Zjeździe Związku Nauczycielstwa Polskiego w Kielcach⁵. Do tematu wrócono także na zjeździe ZNP w Bytomiu (25–28 listopada 1945).

Nieuregulowaną sprawą w środowisku nauczycielskim pozostawała kwestia doliczenia do wysługi lat okresu pracy w jawnym i tajnym nauczaniu. Według wydanego rozporządzenia Ministra Oświaty z dnia 26 czerwca 1945 roku⁶ pracę w tajnym nauczaniu szacowano podwójnie, pracę w nauczaniu jawnym – pojedynczo, a okres przymusowej bezczynności – połowicznie. Uporządkowaniem tych spraw miały zająć się specjalnie do tego powołane komisje powiatowe. W skład częstochowskiej Powiatowej Komisji Weryfikacji wchodził: Stanisław Cieśla, Bronisław Klimczak, Stanisław Wieruszewski, Natalia Zawadzka, Henryk Kapuściński, Andrzej Kubicki i Bolesław Michalski⁷. Z dokumentami o zaliczenie lat pracy za okres okupacji do przywołanej komisji wystąpili również nauczyciele

² J. Jakubowski, *Polityka oświatowa Polskiej Partii Robotniczej 1944–1948*, Warszawa 1975, s. 61.

³ *Poprawa bytu nauczycieli*, „Trybuna Robotnicza” 1946, nr 290, s. 6.

⁴ B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa w Częstochowie i w regionie częstochowskim w latach 1918–1990*, Częstochowa 1998, s. 282; tegoż, *Szkolnictwo w województwie śląsko-dąbrowskim 1945–1950*, Częstochowa 1988, s. 138; *Demokratyzacja polskiej szkoły*, „Trybuna Robotnicza” 1945, nr 97, s. 3; *Zebranie zarządu okręgowego ZNP*, „Trybuna Robotnicza” 1945, nr 137, s. 4.

⁵ *Nadzwyczajny Zjazd ZNP w Kielcach*, „Głos Narodu” 1945, nr 234, s. 3.

⁶ Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 26 czerwca 1945 r. w sprawie zaliczenia okresu wojennego do wymiaru uposażenia nauczycieli, Dz.U. RP 1945, nr 24, poz. 140.

⁷ Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach (dalej: KOSK), sygn. 160, Akta organizacyjne Komisji Weryfikacyjnej Tajnego Nauczania – fragmenty 1945/1946, k. 150.

szkół zawodowych: Maria Chrzanowska⁸, Aleksander Czarnota⁹, Zofia Ebert¹⁰, Alicja Grabowska¹¹, Wanda Guzikowska¹², Janina Jaszczak¹³, Helena Klimasińska¹⁴,

-
- ⁸ Od 1933 roku pracowała w Gimnazjum i Liceum Handlowym w charakterze nauczyciela, do momentu aresztowania jej męża przez władze niemieckie, tj. do 1 września 1940 r. (dyrektora Gimnazjum Handlowego w Zawierciu). Po przedostaniu się z Rzeszy do Częstochowy została skierowana 1 lipca 1941 roku przez Gestapo do przymusowej pracy w „Hucie Częstochowa”, gdzie pracowała do 16 stycznia 1945 roku. Po wyzwoleniu do 1 września 1945 roku pracowała w Banku „Społem”. Wraz z rozpoczęciem roku szkolnego 1945/1946 wróciła do pracy nauczycielskiej w Gimnazjum i Liceum Handlowym Stowarzyszenia Kupców Polskich. Komisja Weryfikacyjna nie zgodziła się na zaproponowany przez nauczycielkę okres 5 lat. Pierwszą decyzją zaliczono okres 1 roku, 9 miesięcy i 8 dni. W wyniku odwołania – 2 lat, 2 miesięcy i 7 dni. Tamże, sygn. 161, Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i miasta Częstochowy litera A–E 1945/1948, k. 37–47.
- ⁹ Złożony przez Aleksandra Czarnotę wniosek Komisja odrzuciła. Podobnie uczyniła Ministerialna Komisja Weryfikacyjna, która odmowę uzasadniła następująco: „Rekurent w dniu 1 września 1939 roku nie był nauczycielem mianowanym, lecz tylko kontraktowym, wobec czego nie był w służbie w rozumieniu ustawy o stosunkach służbowych nauczycieli. Okoliczność ta, jak i to, że w okresie okupacji nie brał udziału w tajnym nauczaniu, a obecnie również nie pracuje w szkolnictwie państwowym ani publicznym, nie stwarzają żadnych podstaw do zaliczenia okresu wojennego. Orzeczenie to jest ostateczne”. A. Czarnota był przed wojną nauczycielem Gimnazjum i Liceum Handlowego Stowarzyszenia Kupców Polskich. Tamże, k. 72, 123–125.
- ¹⁰ Nauczycielka Publicznej Żeńskiej Szkoły Dokszałcającej Zawodowej w Częstochowie. Brała udział w zorganizowanym tajnym nauczaniu od 10 stycznia 1940 roku do 10 stycznia 1945 roku. Tamże, k. 123–125.
- ¹¹ Od 1932 roku pracowała w Państwowym Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli w Częstochowie. Po wyzwoleniu powróciła do pracy nauczycielki w Państwowym Seminarium dla Wychowawczyń Przedszkoli i podjęła pracę w Państwowym Liceum Pedagogicznym. Prosiła o zaliczenie okresu od 1 września 1939 roku do 15 lutego 1945 roku. Komisja zdecydowała o dołączeniu do uposażenia 2 lat, 8 miesięcy i 7 dni. Tamże, sygn. 162, Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i m. Częstochowy litera F–J 1945/1948, k. 69–71.
- ¹² Nauczycielka Liceum Handlowego Stowarzyszenia Kupców Polskich. W okresie wojny brała udział w tajnym nauczaniu w zakresie szkoły zawodowej od 1 stycznia 1941 roku do 16 stycznia 1945 roku. Na poczet uposażenia Komisja zaliczyła 8 lat i 1 miesiąc. Tamże, k. 78–81.
- ¹³ Nauczycielka Państwowego Gimnazjum Krawieckiego. Od dnia 1 stycznia 1940 roku do 16 stycznia 1945 roku brała udział w tajnych kompletach w III Państwowym Gimnazjum i Liceum im. Juliusza Słowackiego w Częstochowie. Tamże, sygn. 163, Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i m. Częstochowy litera J–Ł 1945/1948, k. 80–81.
- ¹⁴ Nauczycielka Państwowej Szkoły Zawodowej Żeńskiej, Liceum Handlowego i Gimnazjum Kupieckiego Stowarzyszenia Kupców Polskich. Brała udział w tajnym nauczaniu od 1 września 1942 roku do 1 września 1944 roku. Prowadziła zajęcia w Gimnazjum Żeńskim Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu – z historii, geografii i zagadnień życia współczesnego, a także od 1 września 1940 roku do 1 lipca 1945 roku brała udział w tajnym nauczaniu w Gimnazjum i Liceum „Nauka i Praca”. W związku z tym Komisja Weryfikacji okres ten zaliczyła nauczycielce w podwójnym wymiarze – 8 lat 8 miesięcy i 28 dni. Tamże, k. 138–142.

Janina Nagórko¹⁵, Zofia Pachońska¹⁶, Wacława Pol¹⁷, Elżbieta Szymanek¹⁸ oraz Piotr Wasilewski¹⁹. Terenowa Komisja zakończyła czynności w 1945 roku. Następnie orzecznictwo przejęła specjalnie powołana Komisja Weryfikacji działająca w siedzibie Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach. Wobec dużej liczby wniosków komisja przedłużyła swą działalność do 1947 roku i w dniu 21 listopada – z powodu zdekompletowania składu – przerwała swoją pracę²⁰.

Nową regulację płac nauczycieli zatwierdził w 1946 roku Komitet Ekonomiczny i Rada Ministrów. Siatkę podzielono na dwie grupy – obowiązującą w Warszawie oraz w pozostałej części kraju. Ustalono również należne dodatki: rodzinny – 200 zł na każdego członka rodziny, wynagrodzenie za godziny nadliczbowe – w wysokości 660 zł miesięcznie, dodatek dla Ziem Odzyskanych (w zależności od uposażenia) – od 1000 do 1600 zł. Zakładano, iż do połowy

¹⁵ Dyrektor Publicznej Żeńskiej Szkoły Doksztalującej Zawodowej. Brała udział w zorganizowanym tajnym nauczaniu na poziomie szkoły średniej zawodowej od 1 grudnia 1939 roku do 16 stycznia 1945 roku. Komisja Weryfikacyjna zaliczyła jej ten okres w podwójnym wymiarze – 10 lat i 3 miesiące. Tamże, sygn. 164, Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i m. Częstochowy litera M–O 1945/1950, k. 116–119.

¹⁶ Dyrektor Państwowej Szkoły Zawodowej Żeńskiej. Pracowała w zorganizowanych kompletach tajnego nauczania na poziomie czteroletniego gimnazjum krawieckiego w okresie od 1 grudnia 1939 roku do 16 stycznia 1945 roku. Decyzją Komisji Weryfikacyjnej czas pracy w okresie wojny został policzony w wymiarze podwójnym – 10 lat i 3 miesiące. Tamże, sygn. 165, Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i m. Częstochowy litera P–R 1945/1950, k. 1–3.

¹⁷ Po wojnie nauczycielka Państwowego Liceum Pedagogicznego. W okresie okupacji nie została dopuszczona przez władze niemieckie do nauczania w szkolnictwie, od 15 września 1939 roku do 15 stycznia 1945 roku udzielała tajnych lekcji w zakresie szkoły powszechnej i gimnazjum. Komisja Weryfikacyjna przyznała uposażenie w wymiarze pojedynczym – 5 lat i 4 miesiące. Tamże, k. 85–88.

¹⁸ Pracowała jako nauczycielka rachunkowości i materiałoznawstwa w Prywatnym Żeńskim Gimnazjum Krawieckim Towarzystwa „Samopomoc”. Od 1 września 1941 roku do 15 stycznia 1945 roku pracowała na Kursie Gorseciarskim prowadzonym przy szkole Towarzystwa „Samopomoc”, zorganizowanym dla uczennic z kompletów Państwowego Żeńskiego Gimnazjum im. J. Słowackiego. Decyzją Komisji Weryfikacji do uposażenia nauczycielki doliczono 6 lat, 8 miesięcy i 28 dni. Tamże, sygn. 166, Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i m. Częstochowy litera S–Z 1945/1948, k. 80.

¹⁹ Po wojnie nauczyciel w Publicznej Szkole Doksztalującej Zawodowej Męskiej w Częstochowie. Pracował w szkolnictwie od 1 września 1933 roku jako nauczyciel w szkole powszechnej w Debiesiach w powiecie oszmiańskim kuratorium wileńskiego. Od 15 września 1934 roku do 19 września 1935 roku odbył czynną służbę wojskową podchorążych w Grodnie. Od września 1939 roku do 1 września 1945 roku przebywał w obozie jenieckim w Niemczech. Okresu tego Komisja Weryfikacyjna nie zaliczyła do uposażenia, stwierdzając, że przebywanie w obozach jenieckich nie podlega kompetencji Okręgowej Komisji Weryfikacyjnej. Tamże, k. 140, 143, 146.

²⁰ Tamże, Tajne nauczanie w okresie okupacji hitlerowskiej w kieleckim, radomskim, częstochowskim, sandomierskim (dalej: TN), sygn. 61, Akta Komisji Weryfikacyjnej dla legalizacji wyników tajnego nauczania, działającej przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Kieleckiego, k. 100.

1947 roku pensje nauczycieli zostaną wyrównane z pensjami obowiązującymi w przemyśle²¹, co nie zostało w praktyce zrealizowane.

W Państwowej Szkole Zawodowej Żeńskiej w roku szkolnym 1945/1946 nauczyciele należący do VI grupy uposażeniowej otrzymywali miesięcznie 1825 zł, do VII – 1750 zł, do VIII – 1650 zł. Wypłacano również dodatki: specjalny – 300 zł, dla wybitnych fachowców – 800 zł, funkcyjny – 720 zł, za opiekę nad organizacją – 700 zł, za opiekę wychowawczą – 1100 zł, za godziny nadliczbowe – 100 zł (za godzinę), kontraktowe od 85 do 100 zł (za godzinę)²². Wypłacane pensje były jednak na tyle niskie, że nie pozwalały na godziwą egzystencję. Obowiązujące wówczas stawki płac nauczycieli pod względem grupy uposażenia prezentuje poniższa tabela.

Tabela 1. Wynagrodzenie nauczycieli w 1946 roku

Grupa uposażeniowa	W Warszawie	W kraju
V	5050	4400
VI	4480	3900
VII	4200	3700
VIII	3950	3500
IX	3700	3300
X	3480	3100

Źródło: *Poprawa bytu nauczycieli*, „Trybuna Robotnicza” 1946, nr 290, s. 6.

Kolejne zmiany w wynagrodzeniach nauczycielskich wprowadzono 9 stycznia 1947 roku uchwałą Rady Ministrów. Stały dodatek dla nauczycieli szkół państwowych wedle wytycznych miał wynosić 3000 zł miesięcznie. Następnie 1 września 1947 roku zwiększono 3–4-krotnie wynagrodzenie za godziny ponadwymiarowe, różnicując dodatek według placówek oświatowych i ich lokalizacji. Pod koniec 1947 roku płace nauczycieli w szkołach zawodowych wzrosły i wynosiły od 7500 do 12 000 zł²³, ale nadal były niewspółmierne do obowiązujących w przemyśle. W związku z tym Ministerstwo Oświaty do monitorowania spraw nauczycielskich powołało Komisję Poprawy Bytu i Uporządkowania Stosunków Służbowych Pracowników Oświaty. Jej skład stanowili przedstawiciele Związku Nauczycielstwa Polskiego. Utworzona komisja ustalała stawki za godziny nadliczbowe, przyznawała wynagrodzenia za czynności dodatkowe, takie jak: opieka nad gabinetami naukowymi, prowadzenie bibliotek²⁴.

²¹ *Poprawa bytu nauczycieli*, s. 6.

²² APK, KOSK, sygn. 83, Państwowe Żeńskie Szkoły Zawodowe w Częstochowie – preliminarz 1946 r., k. 4.

²³ B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa...*, s. 284; (Dz.U. KOS 1947, nr 4–5, poz. 183).

²⁴ *Komisję do poprawy bytu nauczycieli powołało Min. Oświaty*, „Życie Częstochowy” 1947, nr 22, s. 2.

Poczynione regulacje płac w latach 1945–1947 nie przyniosły znacznej poprawy. Trudne warunki, w jakich musieli egzystować nauczyciele, zniechęcały potencjalnych kandydatów do podejmowania nauki w Zakładach Kształcenia Nauczycieli, zaś czynnych nauczycieli zmuszały do poszukiwania dodatkowych zajęć, co z kolei niekorzystnie odbijało się na pracy dydaktyczno-wychowawczej szkół.

Nowe zasady uposażenia ustalił dekret Rady Ministrów z 15 września w 1948 roku²⁵. Normował stawki nauczycieli szkół państwowych i publicznych, wychowawców państwowych zakładów opiekuńczo-wychowawczych, wychowawczyń przedszkoli, nauczycieli zawodu i asystentów w szkołach wyższych. Przepisom tym nie podlegali pracownicy nauki objęci dekretem z dnia 7 kwietnia 1948 roku²⁶. Nowy dekret – z 15 września – ustanawiał 7, a nie – jak to było dotąd – 8 i wcześniej 11 grup uposażeniowych (szczegółowe dane prezentuje tabela 2). Nauczycielom mianowanym na stanowiskach kierowniczych w szkołach i zakładach przyznano dodatek funkcyjny, służbowy, wynagrodzenie za pracę w godzinach ponadwymiarowych, zasiłki, a za szczególnie „wydajną pracę” nagrody pieniężne.

Tabela 2. Pensje nauczycieli w 1948 roku

Nowa grupa uposażenia	Wcześniejszy odpowiednik grupy uposażenia	Kwota
1	IV–V	11 000
2	VI	9000
3	VII	7800
4	VIII	7100
5	IX	6600
6	X	6300
7	XI	6000

Źródło: Dekret z dnia 15 września 1948 r. o uposażeniu nauczycieli szkół państwowych i publicznych (Dz.U. RP 1948, nr 44, poz. 313).

Wysokość dodatku warunkowała grupa uposażeniowa. Dodatek lokalny w grupie VII wynosił 350 zł miesięcznie, zaś w I – 650 zł. W niektórych częściach Polski stanowił kwotę od 750 do 1400 zł. Ponadto nauczyciele zakładów kształcenia nauczycieli i wychowawców przedszkoli, nauczyciele zawodu w szkołach zawodowych oraz nauczyciele szkół specjalnych uznani za wybitnych pedagogów i specjalistów otrzymywali dodatek służbowy w wysokości 5000 zł miesięcznie. Wykwalifikowani pedagodzy zakładów kształcenia nauczycieli oraz zakładów kształcenia wychowawców przedszkoli – 3000 zł. Z kolei nauczyciele szkół zawodowych i zakładów specjalnych – 2500 zł. Przyznawano również do-

²⁵ Dekret z dnia 15 września 1948 r. o uposażeniu nauczycieli szkół państwowych i publicznych (Dz.U. RP 1948, nr 44, poz. 313).

²⁶ Tamże.

datki funkcyjne – dla dyrektorów Wyższych Kursów Nauczycielskich, dyrektorów Liceów Pedagogicznych oraz szkół zawodowych liczących ponad 10 oddziałów – w kwocie 5000 zł; następnie dla dyrektorów szkół zawodowych liczących od 5 do 10 oddziałów – 4000 zł, do 4 oddziałów – 2600 zł. Kierownicy szkół specjalnych otrzymywali 2400 zł. Zarówno uposażenie nauczycieli, jak i wynagrodzenie za pracę w godzinach nadliczbowych i czynności dodatkowe w szkole zwolnione zostały od państwowego podatku od wynagrodzeń oraz opłat z tytułu ubezpieczeń społecznych²⁷. Należy podkreślić, iż przynależność do grupy uposażeniowej warunkowana była posiadaniem przez nauczyciela wykształceniem, a także stażem pracy.

Obowiązujące w 1949 roku wciąż niskie płace zmuszały częstochowskich nauczycieli szkół zawodowych do pobierania od komitetów rodzicielskich i indywidualnie od rodziców „dobrowolnych opłat”, a także poszukiwania dodatkowej pracy poza szkołą. Sprzyjało to przemęczeniu i zmniejszało efektywność nauczyciela. Poprawy nie przyniosła również przeprowadzona w 1950 roku reforma walutowa²⁸, po której wynagrodzenie nauczycieli pozostało w zasadzie na podobnym poziomie. I tak w roku szkolnym 1950/1951 pensje zasadnicze w Państwowej Szkole Zawodowej Żeńskiej wynosiły: 680 zł – I grupa, 590 zł – II grupa, 510 zł – III grupa, 480 zł – IV grupa, 450 zł – V grupa. Dodatki służbowe pobierało 23 pracowników: 11 osób po 157,50 zł, 8 po 94,50 zł, 3 po 78,75 zł, 1 w wysokości 50,40 zł. Ponadto dodatki funkcyjne otrzymywało 2 pracowników – w kwocie 150 i 140 zł²⁹, przemysłowy – 3 osoby: jeden pracownik 180 zł (I grupa uposażenia) i dwóch po 90 zł. Za czynności dodatkowe, takie jak wychowawstwo, pobierano dodatek w wysokości 30 zł, za opiekę nad gabinetami 20 zł, zaś nad biblioteką 15 zł. Do wynagrodzenia nauczycieli należało doliczyć jeszcze kwoty za godziny nadliczbowe i kontraktowe³⁰.

Wspomniany powyżej dodatek przemysłowy został wprowadzony uchwałą Rady Ministrów z dnia 9 września 1949 roku oraz okólnikiem nr 24 dla nauczycieli zatrudnionych w szkołach Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego. Wdrożenie dodatku miało zachęcić wykwalifikowanych specjalistów do podejmowania pracy w szkolnictwie zawodowym. Dodatek przemysłowy przysługi-

²⁷ APK, Wojewódzka Rada Narodowa w Kielcach 1944–1950 (dalej: WRN), sygn. 755, Akcja zwalczania analfabetyzmu 1948, k. 23; *Dekret o uposażeniu nauczycieli. Podział na siedem zasadniczych kategorii – zamiast jedenastu*, „Trybuna Robotnicza” 1948, nr 255, s. 4; *Ile zarabiać będą nauczyciele według nowej umowy zbiorowej*, „Życie Częstochowy” 1949, nr 6, s. 5.

²⁸ Archiwum Państwowe w Katowicach (dalej: APKat), Dyrekcja Okręgowa Szkolenia Zawodowego w Katowicach (dalej: DOSZ), sygn. 13, Okólniki, pisma okólne, zarządzenia, instrukcje, wytyczne Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego t. I, 1950, b. pag.; Ustawa z dnia 28 października 1950 r. o zmianie systemu pieniężnego, Dz.U. 1950, nr 50, poz. 459.

²⁹ APKat, DOSZ, sygn. 114, Szkoły zawodowe w Częstochowie, sprawozdania roczne, protokoły konferencji rad pedagogicznych, sprawozdania z wyników nauczania, sprawozdania statystyczne, arkusze organizacyjne (1950–1954), k. 244.

³⁰ Tamże, k. 8, 180, 245.

wał nauczycielom przedmiotów zawodowych i pomocniczych ściśle związanych z zawodem oraz nauczycielom praktycznej nauki zawodu, posiadającym wybitne kwalifikacje w danej dziedzinie³¹. Mógł go otrzymać dyrektor lub kierownik szkoły zawodowej, nauczyciel zawodu (instruktor), kierownik wydziału i kierownik warsztatu, niezależnie od otrzymywanego dodatku funkcyjnego lub służbowego. Dodatek obowiązywał również w szkołach zawodowych przejętych od Ministerstwa Oświaty oraz Ministerstwa Przemysłu i Handlu³². W roku szkolnym 1949/1950 dodatek ten przyznawany był w wysokości od 3000 do 15 000 zł miesięcznie, a w roku szkolnym 1960/1970 w kwocie od 250 do 550 zł. Dodatki przemysłowe mogło otrzymać do 20% nauczycieli pełnozatrudnionych³³.

Wiele regulacji prawnych dotyczących wynagrodzeń w szkolnictwie zawodowym wydał powołany w 1949 roku Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego. Najważniejsze z nich to m.in.: zarządzenie nr 4 Prezesa Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego z dnia 23 stycznia 1953 roku w sprawie określenia studiów wyższych, których ukończenie uprawnia nauczycieli do pobierania wyższego uposażenia; okólnik nr 43 z dnia 10 grudnia 1951 roku w sprawie przyznawania dodatku służbowego nauczycielom szkół zawodowych, posiadającym przypisane kwalifikacje zawodowe³⁴; okólnik nr 26 CUSZ z dnia 3 czerwca 1952 roku w sprawie wypłacania nauczycielom dwóch dodatków służbowych w przypadku zajmowania dwóch etatów; zarządzenie nr 3 Prezesa Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego z dnia 23 stycznia 1953 roku w sprawie wynagrodzenia nauczycieli za pracę w godzinach nadliczbowych oraz za czynności dodatkowe; okólnik nr 33 CUSZ z dnia 6 sierpnia 1952 roku w sprawie wynagrodzenia nauczycieli zatrudnionych w zakładach kształcenia nauczycieli szkół zawodowych itd.³⁵

Ważnym dokumentem dla kadr szkolnych okresu lat 50. była uchwała KC PZPR i Rady Ministrów PRL z 1 lipca 1954 roku w sprawie poprawy uposażeń nauczycieli szkół podstawowych i średnich, zarówno ogólnokształcących, jak i zawodowych. Przewidywała ona jednolity system uposażeń dla nauczycieli wszystkich typów szkół, ale uzależniony od posiadanego wykształcenia i stażu pracy. Ustalała nowe zasady awansu, skracając okres wyczekiwania na najwyższą grupę uposażeniową do 15 lat. Przewidywała ponadto specjalne dodatki dla nauczycieli języka polskiego kontrolujących zeszyty oraz dla wychowawców w

³¹ C. Siwiński, *Zmiany strukturalno-organizacyjne w szkolnictwie zawodowym PRL*, Poznań 1981, s. 213.

³² APKat, DOSZ, sygn. 12, Okólnik Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego 1949, k. 4–5.

³³ C. Siwiński, *Zmiany...*, s. 213.

³⁴ APKat, DOSZ, sygn. 15, Okólniki, pisma okólne, zarządzenia, instrukcje, wytyczne Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego t. I, 1951, k. 121.

³⁵ Tamże, sygn. 13, k. 100, 114, 122–126, 144–145; *Zbiór przepisów prawnych obowiązujących w szkolnictwie zawodowym w zakresie organizacji i administracji szkolnictwa zawodowego, organizacji wychowania i nauczania w szkolnictwie zawodowym oraz stosunków służbowych nauczycieli*, oprac. J. Wójcik, t. 1–4, Warszawa 1952, s. 1230, 1239, 1240, 1249, 1277.

internatach, domach dziecka i zakładach wychowawczych³⁶. Dokładniejsze dane prezentuje tabela 3.

Tabela 3. Wynagrodzenie zasadnicze nauczycieli i wychowawców od 1954 roku

Wykształcenie	Staż pracy				
	do 3 lat	3–9 lat	9–15 lat	15–25 lat	ponad 25 lat
Średnie pedagogiczne	1000	1050	1150	1250	1400
Studium nauczycielskie	1100	1200	1300	1400	1550
Studia wyższe	1200	1300	1450	1600	1800
Wykształcenie pedagogiczne – mniej niż średnie	800	800	800	800	800

Źródło: *Zbiór przepisów prawnych obowiązujących w szkolnictwie zawodowym*, oprac. J. Buczkowski, J. Wójcik, Warszawa 1968, s. 599.

Kwestia płac oraz mieszkań w 1958 roku w Częstochowie pozostawała bez zmian. Zarobki nauczycieli w porównaniu z pracownikami innych grup zawodowych były najniższe. Odnotowywano nadal przypadki przechodzenia nauczycieli do innych zawodów. Władze miejskie nie wykazały większej troski o polepszenie sytuacji kadr nauczycielskich. Ponadto Prezydium MRN nie honorowało podjętej uchwały o przydzielaniu dla potrzeb Wydziału Oświaty kilku mieszkań w każdym kwartale. Przeciętnie rocznie do dyspozycji Wydziału oddawano 7 mieszkań, co było niewystarczające. W roku szkolnym 1958/1959 Wydział planował zatrudnić 139 nowych nauczycieli, dla których natychmiast potrzebował 60 mieszkań, w tym 20 jednopokojowych oraz 20 dla rodzin, które należało przekwaterować ze szkół³⁷. Z propozycją sfinansowania budowy Domu Nauczyciela dla 40 rodzin nauczycielskich wystąpiła firma Karolinka (prowadząca popularną grę). Koszt całkowity szacowano na kwotę 6 mln zł. Budynek miał być udostępniony już w roku następnym. W 1958 roku do użytku nauczycieli przekazano dodatkowo blok mieszkalny z budownictwa DBOR-owskiego³⁸.

Niskie pensje w szkolnictwie nie pozwalały nauczycielom na zapewnienie stabilizacji mieszkaniowej. Sytuacja ta nie znalazła właściwego rozwiązania przez dłuższy czas. Z początkiem lat 50. wielu z nich mieszkało „kątem u znajomych”, w budynkach zalewanych przez deszcz, na poddaszu domu fabrycznego, jako sublokatorzy w domach innych rodzin. W latach 50. trudności mieszkaniowych doświadczyli między innymi nauczyciele Technikum Hutniczego Antoni Błasiak (nauczyciel języka polskiego), który mieszkał w kawalerce z pięciooso-

³⁶ *Poprawa uposażeń nauczycieli. Uchwała KC PZPR i Rządu*, „Życie Częstochowy” 1954, nr 129, s. 1.

³⁷ *Z komisji oświaty przy KM PZPR. Nauczycielstwu należy pomóc*, „Gazeta Częstochowska” 1958, nr 21, s. 7.

³⁸ „Karolinka” – nauczycielom, „Gazeta Częstochowska” 1958, nr 7, s. 4.

bową rodziną, oraz Stanisław Żuk (nauczyciel matematyki) zajmujący izolatkę internatu szkolnego³⁹.

Sytuację miały poprawić środki przyznane dla nauczycielstwa przez władze w 1957 roku na kredyty dla budownictwa indywidualnego mieszkaniowego. Z tego tytułu Oddział ZNP w Częstochowie otrzymał 500 000 zł. Kwotę spożytkowano na długoterminowe pożyczki dla członków ZNP, których spłatę rozłożono na 10 lat⁴⁰.

W 1958 roku Wydziałowi Oświaty przydzielono 185 kwater w nowym i starym budownictwie. Rok później 104 lokale w Domu Nauczyciela i 140 z przydziału władz miejskich na nowym osiedlu⁴¹. Łącznie w latach 1957–1959 miasto oddało do dyspozycji nauczycieli około 450 mieszkań⁴². Po raz pierwszy z racji Dnia Nauczyciela (obchodzonego 20 listopada) w 1958 roku Miejska Rada Narodowa przydzieliła mieszkania „najbardziej zasłużonym”⁴³. Z okazji święta nauczycieli corocznie nagrody pieniężne przyznawał również Inspektorat Szkolny, w 1958 roku była to kwota 108 000 zł⁴⁴.

Pomijając powyższe nagrody rzeczowe czy finansowe, zasłużonym nauczycielom – zgodnie z ustawą z dnia 27 kwietnia 1956 roku (w „uznaniu roli nauczyciela w dziele socjalistycznego wychowania i nauczania”) – przyznawano tytuł honorowy Zasłużony Nauczyciel Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej oraz odznaczenie Medal Komisji Edukacji Narodowej⁴⁵. Podtrzymała je również ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 roku Karta praw i obowiązków nauczyciela⁴⁶. Dodatkowo wprowadzała – dla profesorów szkół wyższych – Order Odrodzenia Polski z tytułu „dwudziestoletniej nienaganej pracy pedagogicznej”, a dla pozostałych nauczycieli akademickich Złoty Krzyż Zasługi. Do 1974 roku częstochowscy nauczyciele i wychowawcy otrzymali 167 wyróżnień i odznaczeń państwowych, wojewódzkich i związkowych oraz 188 nagród (ministra i kuratora) na łączną sumę 870 000 złotych⁴⁷.

³⁹ *Większą troską należy otoczyć nauczycielstwo szkół częstochowskich*, „Życie Częstochowy” 1952, nr 47, s. 4.

⁴⁰ *Pół miliona złotych na domki jednorodzinne dla nauczycieli*, „Gazeta Częstochowska” 1957, nr 3, s. 6.

⁴¹ *Poważnej poprawie uległy warunki bytowe nauczycieli*, „Życie Częstochowy” 1959, nr 89, s. 6.

⁴² *Dom Nauczyciela ma już lokatorów*, „Gazeta Częstochowska” 1959, nr 31, s. 1.

⁴³ *Przed Dniem Nauczyciela*, „Gazeta Częstochowska” 1958, nr 43, s. 1; *Dzień nauczyciela radosne, niezapomniane święto*, „Gazeta Częstochowska” 1958, nr 48, s. 3; *20 listopada Międzynarodowym Dniem Karty Nauczyciela*, „Życie Częstochowy” 1957, nr 268, s. 3.

⁴⁴ *Przed Dniem...*, s. 1; *Dzień nauczyciela...*, s. 3.

⁴⁵ Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli (Dz.U. 1956, nr 12, poz. 63 i z 1958 r., nr 21, poz. 93).

⁴⁶ Ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 r. Karta praw i obowiązków nauczyciela (Dz.U. PRL 1972, nr 16, poz. 114).

⁴⁷ Archiwum Państwowe w Częstochowie (dalej: APCz), Komitet Miejski PZPR w Częstochowie (dalej: KM PZPRCz), sygn. 1179, Komitet Środowiskowy PZPR Szkolnictwa – Konferencje Sprawozdawczo-Wyborcze PZPR: protokoły, materiały 1972, 1974, 1979, k. 16.

Sprawy socjalno-bytowe nauczycieli od 27 kwietnia 1972 roku regulowała *Karta praw i obowiązków nauczyciela*. Zapewniała nauczycielom pracującym w miejscowościach poniżej 2000 mieszkańców prawo do bezpłatnego zakwaterowania. Ustalała ponadto prawo do urlopów, odpowiedzialność służbową, sposób zawierania i rozwiązywania stosunku pracy oraz emerytur. Rozkładała także w czasie podwyżkę uposażeń nauczycieli⁴⁸. Kolejne zmiany w kwestiach socjalno-bytowych wprowadziła z początkiem lat 80. ustawa zwana Kartą Nauczyciela⁴⁹. Oprócz ogólnych warunków dotyczących roli i zadań nauczyciela wskazywała, że wynagrodzenie kadry szkolnej będzie wzrastało co dwa lata, oraz zapewniała, iż nie będzie ono niższe od średniego wynagrodzenia pracowników inżynieryjno-technicznych w przemyśle uspołecznionym. Ustanawiała również dodatek z racji wysługi lat (za nieprzerwaną pracę w szkolnictwie, w wysokości 1% wynagrodzenia zasadniczego za każdy rok pracy), przy czym nie mógł on przekroczyć 20% wynagrodzenia zasadniczego, ponadto nagrodę jubileuszową za wieloletnią pracę nauczycielską. Były to nagrody pieniężne zależne od wysługi lat (za 20 lat pracy – 75% wynagrodzenia miesięcznego; 25 lat – 100%, 30 lat – 150%, za 35 lat – 200%).

Kolejne zmiany w wynagrodzeniach wprowadziła uchwała Rady Ministrów z dnia 8 sierpnia 1988 roku⁵⁰. Pozostały one na stałym poziomie aż do końca 1989 roku. Obowiązujące stawki płac prezentuje poniższa tabela.

Tabela 4. Wynagrodzenie nauczycieli od 1988 roku

Wysztalcenie	Staż pracy							
	Do 2 lat	Powyżej 6 lat	Powyżej 10 lat	Powyżej 14 lat	Powyżej 18 lat	Powyżej 22 lata	Powyżej 26 lat	Powyżej 30 lat
	Wynagrodzenie w zł							
Doktor	35 000	39 200	40 600	42 000	43 400	44 800	46 200	47 600–50 000
Magister z przygotowaniem pedagogicznym	31 000	34 300	35 300	36 300	37 300	38 300	39 300	40 300–42 500
Magister bez przygotowania pedagogicznego	29 000	31 300	32 200	32 900	33 500	34 100	34 700	35 300–37 300
Wyższe wykształcenie zawodowe z przygotowaniem pedagogicznym	27 500	29 800	30 700	31 500	32 300	33 100	33 900	34 700–36 200

⁴⁸ Ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 r....; B. Snoch, *Z dziejów szkolnictwa...*, s. 285.

⁴⁹ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. 1982, nr 3, poz. 19).

⁵⁰ Uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 8 sierpnia 1988 r. zmieniająca uchwałę w sprawie wynagradzania nauczycieli (Dz.U. PRL Monitor Polski 1988, nr 22, poz. 197).

Tabela 4. Wynagrodzenie nauczycieli od 1988 roku (cd.)

Wykształcenie	Staż pracy							
	Do 2 lat	Powyżej 6 lat	Powyżej 10 lat	Powyżej 14 lat	Powyżej 18 lat	Powyżej 22 lata	Powyżej 26 lat	Powyżej 30 lat
	Wynagrodzenie w zł							
Wyższe wykształcenie zawodowe bez przygotowania pedagogicznego	26 500	28 700	29 500	30 100	30 700	31 300	31 900	32 500–34 000
Studium nauczycielskie	25 500	27 300	28 100	28 900	29 700	30 500	31 300	32 100–33 600
Wykształcenie średnie pedagogiczne	23 000	24 400	25 000	25 600	26 400	27 200	28 000	28 800–30 100
Wykształcenie średnie i inne	20 000	21 100	21 700	22 300	22 900	23 500	24 100	24 700–25 900

Źródło: uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 8 sierpnia 1988 r. *zmieniająca uchwałę w sprawie wynagradzania nauczycieli*, (Dz.U. PRL „Monitor Polski” 1988, nr 22, poz. 197).

Reasumując, można stwierdzić, iż koniec lat 80. nie przyniósł środowisku nauczycielskiemu znacznych korzyści finansowych. Pensje pozostawały nadal na niskim poziomie – odbiegając od średniej krajowej w dół o 8000 zł, a od inżynierjno-technicznej o 12 000 zł. Średni zarobek nauczyciela w Częstochowie wynosił 23 000 zł⁵¹, było to na pograniczu minimum socjalnego. W środowisku nauczycielskim panowały negatywne nastroje, zmierzające do ogłoszenia pogotowia strajkowego. To, co znacznie uległo zmianie na lepsze, to infrastruktura szkolna i wyposażenie sal. Nadzieję dawał zbliżający się zmierzch socjalizmu.

Bibliografia

20 listopada Międzynarodowym Dniem Karty Nauczyciela, „Życie Częstochowy” 1957, nr 268.

Archiwum Państwowe w Częstochowie, Komitet Miejski PZPR w Częstochowie, sygn. 1179,

Komitet Środowiskowy PZPR Szkolnictwa – Konferencje Sprawozdawczo-Wyborcze PZPR: protokoły, materiały 1972, 1974, 1979; sygn. 1186, Komitet Środowiskowy PZPR Szkolnictwa – posiedzenia egzekutywy KŚ PZPR: protokoły i materiały 1984–1989.

⁵¹ APCz, KM PZPRCz, sygn. 1186, Komitet Środowiskowy PZPR Szkolnictwa – posiedzenia egzekutywy KŚ PZPR: protokoły i materiały 1984–1989, k. 55.

- Archiwum Państwowe w Katowicach, Dyrekcja Okręgowa Szkolenia Zawodowego w Katowicach, sygn. 12, Okólnik Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego 1949; sygn. 13,
Okólniki, pisma okólne, zarządzenia, instrukcje, wytyczne Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego t. I, 1950; sygn. 15,
Okólniki, pisma okólne, zarządzenia, instrukcje, wytyczne Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego t. I, 1951; sygn. 114,
Szkoly zawodowe w Częstochowie sprawozdania roczne, protokoły konferencji rad pedagogicznych, sprawozdania z wyników nauczania, sprawozdania statystyczne, arkusze organizacyjne (1950–1954).
- Archiwum Państwowe w Kielcach, Akta Komisji Weryfikacyjnej dla legalizacji wyników tajnego nauczania, działającej przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Kieleckiego; Wojewódzka Rada Narodowa w Kielcach 1944–1950, sygn. 755, Akcja zwalczania analfabetyzmu 1948,
Kuratorium Okręgu Szkolnego w Kielcach, sygn. 83,
Państwowe Żeńskie Szkoły Zawodowe w Częstochowie – preliminarz 1946 r.; sygn. 160,
Akta organizacyjne Komisji Weryfikacyjnej Tajnego Nauczania – fragmenty 1945/1946; sygn. 161,
Tajne nauczanie w okresie okupacji hitlerowskiej w kieleckim, radomskim, częstochowskim, sandomierskim (dalej: TN), sygn. 61,
Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i miasta Częstochowy litera A–E 1945/1948; sygn. 162, Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i m. Częstochowy litera F–J 1945/1948; sygn. 163, Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i m. Częstochowy litera J–Ł 1945/1948; sygn. 164, Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i m. Częstochowy litera M–O 1945/1950; sygn. 165, Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i m. Częstochowy litera P–R 1945/1950; sygn. 166, Weryfikacja nauczycieli tajnego nauczania z terenu powiatu częstochowskiego i m. Częstochowy litera S–Z 1945/1948.
- Dekret o uposażeniu nauczycieli. Podział na siedem zasadniczych kategorii – zamiast jedenastu*, „Trybuna Robotnicza” 1948, nr 255;
Dekret z dnia 15 września 1948 r. o uposażeniu nauczycieli szkół państwowych i publicznych (Dz.U. RP 1948, nr 44, poz. 313).
- Demokratyzacja polskiej szkoły*, „Trybuna Robotnicza” 1945, nr 97.
Dom Nauczyciela ma już lokatorów, „Gazeta Częstochowska” 1959, nr 31.
Dz.U. KOS 1947, nr 4–5, poz. 183.
Dzień nauczyciela radosne, niezapomniane święto, „Gazeta Częstochowska” 1958, nr 48.

- Ile zarabiać będą nauczyciele według nowej umowy zbiorowej*, „Życie Częstochowy” 1949, nr 6.
- Jakubowski J., *Polityka oświatowa Polskiej Partii Robotniczej 1944–1948*, Warszawa 1975.
- „Karolinka” – *nauczycielom*, „Gazeta Częstochowska” 1958, nr 7.
- Komisję do poprawy bytu nauczycieli powołało Min. Oświaty*, „Życie Częstochowy” 1947, nr 22.
- Nadzwyczajny Zjazd Z.N.P. w Kielcach*, „Głos Narodu” 1945, nr 234.
- Organizacja szkolnictwa w Częstochowie*, „Głos Narodu” 1945, nr 3.
- Poprawa bytu nauczycieli*, „Trybuna Robotnicza” 1946, nr 290.
- Poprawa uposażeń nauczycieli. Uchwała KC PZPR i Rządu*, „Życie Częstochowy” 1954, nr 129.
- Poważnej poprawie uległy warunki bytowe nauczycieli*, „Życie Częstochowy” 1959, nr 89.
- Pół miliona złotych na domki jednorodzinne dla nauczycieli*, „Gazeta Częstochowska” 1957, nr 3.
- Przed Dniem Nauczyciela*, „Gazeta Częstochowska” 1958, nr 43.
- Rejestracja nauczycieli*, „Głos Narodu” 1945, nr 3.
- Rozporządzenie Ministra Oświaty z dnia 26 czerwca 1945 r. w sprawie zaliczenia okresu wojennego do wymiaru uposażenia nauczycieli, Dz.U. RP 1945, nr 24, poz. 140.
- Siwiński C., *Zmiany strukturalno-organizacyjne w szkolnictwie zawodowym PRL*, Poznań 1981.
- Snoch B., *Szkolnictwo w województwie śląsko-dąbrowskim 1945–1950*, Częstochowa 1988.
- Snoch B., *Z dziejów szkolnictwa Częstochowie i w regionie częstochowskim w latach 1918–1990*, Częstochowa 1998.
- Uchwała nr 135 Rady Ministrów z dnia 8 sierpnia 1988 r. zmieniająca uchwałę w sprawie wynagradzania nauczycieli, Dz.U. PRL Monitor Polski 1988, nr 22, poz. 197.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela, Dz.U. 1982, nr 3, poz. 19.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o prawach i obowiązkach nauczycieli, Dz.U. 1956, nr 12, poz. 63 i z 1958 r., nr 21, poz. 93.
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 1972 r. Karta praw i obowiązków nauczyciela, Dz.U. PRL 1972, nr 16, poz. 114.
- Ustawa z dnia 28 października 1950 r. o zmianie systemu pieniężnego, Dz.U. 1950, nr 50, poz. 459.
- Większą troską należy otoczyć nauczycielstwo szkół częstochowskich*, „Życie Częstochowy” 1952, nr 47.
- Z komisji oświaty przy KM PZPR. Nauczycielstwu należy pomóc*, „Gazeta Częstochowska” 1958, nr 21.

Zbiór przepisów prawnych obowiązujących w szkolnictwie zawodowym w zakresie organizacji i administracji szkolnictwa zawodowego, organizacji wychowania i nauczania w szkolnictwie zawodowym oraz stosunków służbowych nauczycieli, oprac. J. Wójcik, t. 1–4, Warszawa 1952.

Zebranie zarządu okręgowego ZNP, „Trybuna Robotnicza” 1945, nr 137.

Living conditions of the teachers of vocational schools in Częstochowa in the years since 1945 until 1989.

The outline of the issues

Summary

The situation of teachers after the Second World War was difficult. The remuneration which they were offered for their work was excessively low, which brought about the fact that some of the teachers in question, namely those having higher qualifications, were looking for different and better-paid jobs. The steps taken by socialist authorities, difficulties with accommodation, financial problems, and also bad working conditions, all resulted in the uncertainty of tomorrow. With time, the situation was showing the signs of limited improvement. However, at the end of the 1980s, teachers were still among the worst-paid professions. It was exclusively the infrastructure and equipment in the classrooms that had changed.

Keywords: vocational schooling, teacher, Częstochowa, post-war period, Polish People's Republic.